

УДК 316.344.34

Тип школи та місце проживання як чинники диференціації результатів зовнішнього незалежного оцінювання

С.М. ОКСАМИТНА

Національний університет «Києво-Могилянська академія», м.Київ, Україна,

E-mail: oksamyt@ukma.kiev.ua

Авторське резюме

У статті викладено результати дослідження впливу типу загальноосвітнього навчального закладу та місця проживання на середній бал зовнішнього незалежного оцінювання 2013 та 2014 років. Порівнюються результати випускників таких типів навчальних закладів, як загальноосвітня школа, гімназія, ліцей та спеціалізована школа, які розташовані у місті Києві, обласних центрах, інших містах, селищах міського типу та селах України. За результатами дослідження виявлено, що обидві незалежні змінні, тип школи і місце поселення, мають статистично значущий вплив на середній бал ЗНО. Вплив типу школи більший, аніж вплив місця проживання. Виявлена також статистично достовірна взаємодія між незалежними змінними тип школи і місце проживання, що означає, що тип школи значно сильніше диференціює середній бал ЗНО у місті Києві та в обласних центрах, меншою мірою в інших містах, а найслабше – у селищах міського типу та селах, де освітні результати дітей в різних типах навчальних закладів значно менше різняться. Спостерігається також суттєва диференціація дітей за місцем проживання щодо доступу до дошкільної освіти.

Ключові слова: освітня нерівність, зовнішнє незалежне оцінювання, тип школи, місце проживання.

School type and residence as factors of differentiation the external independent evaluation results

S.M. OKSAMYTNA

National university of «Kyiv-Mohyla academy», Kyiv, Ukraine, E-mail: oksamyt@ukma.kiev.ua

Abstract

The article presents the results of the data analysis on the type of secondary school and residence influence on the average score of external independent evaluation in 2013 and 2014. Four types of secondary school are compared (general school, gymnasium, lyceum and specialized school) as located in city Kyiv, regional centers, other cities, urban villages and villages. The study found, that both independent variables, type of school and residence, have statistically significant effect on the average score external independent evaluation. Effect of type of school is more than a place of residence impact. The statistically significant interaction between the independent variables was also found, which means that the type of school is much more differentiated the average score of external independent evaluation in Kiev and in regional centers, to a lesser extent in other cities, and the weakest - in urban villages and villages where educational outcomes of children in different types of schools is much less different. There is also significant differentiation among children for access to preschool education.

Keywords: educational inequality, external independent evaluation, type of school, residence.

Постановка проблеми. Протягом останнього десятиліття запровадження ЗНО вважається найуспішнішою реформою системи освіти в Україні, внаслідок якої процедура вступу до вищих навчальних закладів зазнала кардинальних змін. Систематичне оприлюднення результатів ЗНО відкриває для науковців доступ до даних, які уможливають аналіз окремих соціальних чинників диференціації успішності випускників шкіл. Україна, на жаль, залишається чи не єдиною європейською державою, яка систематично не бере участі у міжнародному дослідженні PISA, що проводиться кожні три роки під егідою Організації з економічної співпраці та розвитку (OECD), починаючи з 2000 року. Така участь сприяла б не лише об'єктивній порівняльній оцінці застосування учнями старших класів середньої школи навичок читання та розуміння тексту, математичних та природничо-наукових знань,

що є первинним завданням дослідження, а й з'ясуванню низки питань щодо зумовленості диференціації освітніх здобутків дітей старшого шкільного віку соціально-економічними характеристиками батьків, типом середньої загальноосвітньої школи, місцем проживання тощо [1]. Тому результати ЗНО залишаються чи не єдиним загальнонаціональним джерелом даних щодо диференціації навчальної успішності випускників шкіл у відповідності насамперед до типу школи та місця проживання, усвідомлення чого має важливе значення для подальшого розвитку освітньої політики в країні.

Аналіз досліджень і публікацій. Загальнонаціональні чи регіональні результати зовнішнього незалежного оцінювання все частіше привертають увагу вітчизняних дослідників і посадовців, хоча основні твердження і висновки можуть різнитися. Так, директор Укра-

їнського центру оцінювання якості освіти І.Лікарчук, аналізуючи результати ЗНО 2014 року, вважає, що час кричати SOS, зокрема зважаючи на результати дітей з сільської місцевості: «Абітурієнти, які закінчили сільські загальноосвітні навчальні заклади, показали значно гірші результати, ніж їхні міські однолітки. Частка абітурієнтів, що навчалися в сільських школах і показали результати в діапазоні від 100 до 150 балів, набагато більша, ніж випускників міських шкіл. Так, із математики їх 57 % проти 40%; з української мови та літератури — 57 і 45 % відповідно; англійської мови — 65 і 43 %; історії України — 54 і 44 %. Маємо зазначити, що, порівнюючи з першими роками запровадження зовнішнього оцінювання, частка сільських випускників, які склали ЗНО менш успішно, значно зросла [2]. На регіональному рівні дослідники також наголошують на тому, що результати випробувань за трьома основними дисциплінами випускників шкіл сільської місцевості значно поступаються результатам міських учнів [3]. Зовнішнє незалежне оцінювання загалом розглядається в контексті відтворення освітньої нерівності в Україні [4].

Водночас інші дослідники стверджують, що статистичний аналіз справедливості системи вступу до ВНЗ на основі ЗНО (рівності доступу до вищої освіти різних соціальних груп абітурієнтів) показав, що система вступу до ВНЗ на основі ЗНО в основному забезпечує рівність різних категорій громадян у здобутті вищої освіти, у тому числі за типом школи та місцем проживання [5]. Окремі результати порівняльного аналізу ЗНО з математики та української мови учнів різних типів шкіл викладалися у попередніх публікаціях авторки [6; 7].

Мета дослідження полягає у виявленні впливу основних соціальних чинників, зокрема типу загальноосвітньої школи та місця проживання, на результати ЗНО на основі загальнонаціональних даних 2013 та 2014 років.

Виклад основного матеріалу. Систему освіти прийнято вважати соціальним «ліфтом», який працює так, як він інституційно налаштований, за якими правилами функціонує та яка роль, фінансове і матеріально-технічне забезпечення йому надаються з боку інших соціальних інституцій суспільства та самих громадян. Дуже важливе значення має загальна середня освіта як складова цілісного освітнього процесу, як одночасно соціальний «ліфт» і «сито», яке відсіює усіх менш здібних і здатних для подальшого навчання на вищих освітніх рівнях.

Загальноосвітні навчальні заклади в Україні формально спрямовані на надання усім дітям рівних можливостей здобуття обов'язкової повної загальної освіти. Проте диференціація загальноосвітніх навчальних закладів протягом пострадянського періоду, очевидно, стала невід'ємною складовою процесів відтво-

рення соціальної нерівності у суспільстві, а також легітимації наявної нерівності. Якщо в інших розвинутих країнах, насамперед Скандинавських, але не тільки, школа реформується у напрямку «єдиної середньої школи» (comprehensive school), тобто єдиної для країни системи переважно державних середніх шкіл, куди діти зараховуються без відбіркового перевірок здібностей і знань, незалежно від соціального походження і місця проживання та навчаються у соціально змішаних, але однаково добре оснащених класах, то Україна пострадянська, очевидно, успішно рухається у напрямку поглиблення сегрегації і стратифікації середньої освіти. На цьому тлі радянська середня школа видається майже наближеною до «єдиної середньої школи», а сучасна диференціація шкіл на звичайні й так звані «елітні», приховані за такими типами навчальних закладів, як ліцеї, колегіуми й гімназії, навпаки, максимально віддаленою від самої ідеї єдиної середньої школи. Хоча середня освіта в Україні офіційно вважається не стратифікованою за ознакою наявності раннього відбору дітей і їхньої диференціації між різними навчальними закладами (так званий трекінг), вона такою є фактично.

Інституція освіти не лише відтворює класову структуру, а й легітимізує нерівність, перетворюючи переваги походження в легітимні досягнення. Так само легітимною за роки незалежності стала й нерівність у фінансовому й матеріально-технічному забезпеченні шкільного навчання дітей різного соціального походження. Ще на початку 2000-х років в одному з досліджень було виявлено, що вартість навчання однієї дитини у звичайному загальноосвітньому навчальному закладі в 1,4 рази менша, ніж в «елітному». В окремих школах ця різниця сягає позначки у два й більше разів. «Елітні» школи мали видатки на утримання й розвиток в два рази більші, ніж звичайні, оплата педагогічних працівників також суттєво різнилась [8, с. 43–56.]. Отже, в сучасній Україні відбувається не лише рання селекція дітей між різними типами шкіл, а й селективне інвестування у функціонування й розвиток цих різних типів державних шкіл.

Хоча в Україні систематично не проводяться дослідження того, як нерівність дітей різного соціального походження позначається на їхніх освітніх досягненнях, у тому числі згадуваний раніше міжнародний дослідницький проект PISA, за результатами поодиноких досліджень зрозуміло, що інституційне середовище (сім'я, освіта, держава) сприяє відтворенню і поглибленню нерівності. У 2007 році Україна вперше взяла участь у міжнародному дослідженні якості природничо-математичної освіти TIMSS (Trends in Mathematics and Science Study) серед школярів 4-х та 8-х класів загальноосвітніх шкіл. Окрім виявлення загального

посереднього рівня знань школярів, результати цього дослідження підтвердили суттєве значення освіти батьків для успішності навчання їхніх дітей. Різниця результатів математично-природничої обізнаності між учнями, батьки яких мали вищу освіту, та учнями, батьки яких мали лише середню освіту, становила 82 бали, що свідчить про суттєвий вплив одного з основних чинників соціального походження на освітні здобутки дітей [9]. Значною виявилася також цифрова нерівність школярів в Україні, що має чітку поселенську диференціацію, за якою діти-містяни, особливо з великих міст, мають значні переваги, порівняно з дітьми з маленьких містечок і сіл.

В аналізованому дослідженні для з'ясування основних тенденцій диференціації результатів ЗНО в залежності від типу загальноосвітнього закладу та місця проживання використано дані Українського центру оцінювання якості освіти за 2013 та 2014 роки, зокрема середній бал ЗНО для кожного навчального закладу. Навчальні заклади порівнювалися у відповідності до чотирьох основних типів: загальноосвітня школа I-III ступенів; спеціалізована школа (школа-інтернат) I-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів; гімназія (гімназія-інтернат) - навчальний заклад II-III ступенів з поглибленим

вивченням окремих предметів відповідно до профілю; ліцей (ліцей-інтернат) - навчальний заклад III ступеня з профільним навчанням та допрофесійною підготовкою, який був поєднаний ще з одним малочисельним типом навчального закладу – колегіумом. Усі інші типи загальноосвітніх навчальних закладів до аналізу не залучалися.

Використана у дослідженні змінна місця проживання представлена п'ятьма варіантами: місто Київ, обласний центр, інше місто, селище міського типу та село. У таблиці 1 наведено розподіл різних типів загальноосвітніх навчальних закладів за місцем проживання. Очевидно, Київ становить єдине місто в Україні, де кількість загальноосвітніх шкіл (39,4 %) поступається кількості гімназій, ліцей і спеціалізованих шкіл (51,6 %) загалом серед виокремлених для дослідження навчальних закладів. В обласних центрах і містах звичайні школи складають близько двох третин середніх навчальних закладів, у селищах міського типу – три чверті, а в селах загальноосвітня школа залишається майже єдиноможливим типом організації навчання дітей.

Відмінності середнього балу ЗНО характерні для всіх типів шкіл в залежності від місця розташування (див. табл. 2). В межах кожного типу навчального закладу середній бал ЗНО по-

Таблиця 1.

Розподіл різних типів навчальних закладів за місцем проживання

Місце проживання	Тип школи, %				Загалом
	Загально-освітня школа	Гімназія	Ліцей	Спеціалізована школа	
Київ	39,4	14,9	13,3	32,4	376
Обласний центр	64,7	11,6	11,2	12,6	1511
Місто	70,6	12,4	9,3	7,7	2429
Селище міського типу	75,0	15,1	6,7	3,2	949
Село	97,3	0,9	1,2	0,6	5859

Таблиця 2.

Середній бал ЗНО за типами шкіл та місцем проживання

Рік	Місце проживання	Середній бал ЗНО			
		Загально-освітня школа	Гімназія	Ліцей	Спеціалізована школа
2013	Київ	151,214	166,207	167,866	158,998
	Обласний центр	149,910	163,420	159,680	158,798
	Місто	149,808	159,509	156,688	156,160
	Селище міського типу	148,218	153,014	151,127	150,932
	Село	146,327	148,731	148,844	151,363
2014	Київ	150,260	165,736	166,067	158,789
	Обласний центр	150,523	163,704	159,989	158,865
	Місто	151,134	159,301	157,517	156,560
	Селище міського типу	148,716	153,298	151,136	151,549
	Село	146,059	149,496	147,218	150,052

ступово зменшується, починаючи від м. Києва, де середні бали найвищі в усіх типах шкіл, і закінчуючи селами, де всі середні бали найнижчі та суттєво різняться від відповідних балів для міських навчальних закладів. Прикметно, що не лише результати навчання дітей у загальноосвітніх школах диференціюються місцем проживання, а й в усіх інших типах навчальних закладів. Нагадаємо, що йдеться про середній бал для школи з усіх предметів ЗНО. У Києві та обласних центрах максимальні значення середніх балів в усіх типах шкіл коливаються в межах 178-186 балів. Якщо йдеться про вступ до престижних вищих навчальних закладів на бюджетну форму навчання, то різниця навіть у 5-10 балів є значущою. Усі зазначені тенденції є однаковими для 2013 і 2014 років, що свідчить про їхню усталеність, а не випадковість.

Для визначення міри впливу типу школи та місця проживання, а також їхньої взаємодії на розподіл значень середнього балу ЗНО у дослідженні застосовувався дисперсійний аналіз (ANOVA) з двома факторами, де середній бал ЗНО становив залежну змінну, а тип школи та місце проживання – незалежні змінні. Такий підхід уможливило пошук відповідей на наступні питання: чи існує значуща відмінність середніх оцінок ЗНО для різних типів шкіл

та різних місць проживання і яка міра таких відмінностей? Яка з незалежних змінних має більший вплив на результати ЗНО? Чи існує взаємодія незалежних змінних, чи залежить вплив однієї з них на градації іншої, тобто чи вплив однієї з них виявляється по-різному на різних рівнях іншого чинника? За результатами дисперсійного аналізу виявилось, що обидві незалежні змінні виявляють статистично значущий вплив на середній бал ЗНО ($p = 0,000$) (див. табл. 3). Важливо зазначити, що вплив типу школи є більшим, аніж вплив місця поселення ($p^2 = 0,071$ у 2013 році та $p^2 = 0,060$ у 2014 році, порівняно з відповідними значеннями для типу поселення $p^2 = 0,044$ та $p^2 = 0,041$).

Виявлена також статистично достовірна взаємодія між незалежними змінними тип школи і місце проживання ($p = 0,000$). Це означає, що вплив однієї змінної виявляється по-різному на різних рівнях іншої. Наведений на рис. 1 графік наочно ілюструє взаємодію двох чинників: тип школи значно сильніше диференціює середній бал ЗНО у місті Києві та в обласних центрах, меншою мірою в інших містах, а найслабше – у селищах міського типу та селах, де освітні результати дітей в різних типах навчальних закладів значно менше різняться.

Таблиця 3.

Критерії для міжгрупових ефектів
Залежна змінна: Середній бал ЗНО

Джерело	Сума квадратів типу III	Ступені свободи	Середній квадрат	F	Значущість	Частковий ета-квадрат, p^2
2013						
Скорегована модель	231318,998a	19	12174,684	203,969	0,000	0,247
Вільний член	47577252,442	1	47577252,442	797085,251	0,000	0,985
Тип школи	54132,726	3	18044,242	302,304	0,000	0,071
Місце проживання	32514,030	4	8128,508	136,181	0,000	0,044
Тип школи * Місце проживання	15790,403	12	1315,867	22,045	0,000	0,022
Помилка	704450,035	11802	59,689			
Всього	264105178,268	11822				
Скорегований підсумок	935769,033	11821				
2014						
Скорегована модель	242393,917b	19	12757,575	187,798	0,000	0,243
Вільний член	47096802,068	1	47096802,068	693288,107	0,000	0,984
Тип школи	48545,219	3	16181,740	238,203	0,000	0,060
Місце проживання	32254,184	4	8063,546	118,699	0,000	0,041
Тип школи * Місце проживання	14685,628	12	1223,802	18,015	0,000	0,019
Помилка	754322,604	11104	67,933			
Всього	249468089,471	11124				
Скорегований підсумок	996716,521	11123				

- а. R-квадрат = 0,247 (Скорегований R-квадрат = 0,246)
б. R-квадрат = 0,243 (Скорегований R-квадрат = 0,242)

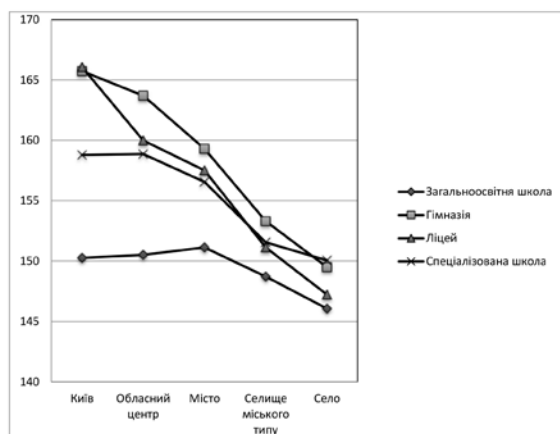

Рис. 1. Середній бал ЗНО за типами шкіл та місцем проживання, 2014 р.

Отже, по завершенню процесу здобуття загальної середньої освіти спостерігаємо начебто рівні стартові умови переходу до вищої освіти за результатами ЗНО, проте застосовані до молодих людей, які тривалий час перебували в нерівних умовах здобуття освіти середньої, що не могло не позначитися на їхніх освітніх досягненнях. Більше того, нині дослідники, говорячи про витоки освітньої нерівності, все частіше звертають увагу також на дошкільну освіту. Сумніви у визначальній ролі шкільної освіти виникли внаслідок накопичення переконливих емпіричних підтверджень, що ще до початку формального шкільного навчання між дітьми різного соціального походження існують суттєві розриви в рівнях когнітивного і некогнітивного розвитку та готовності до навчання [10; 11]. Поступово формується нова парадигма для розуміння мікропроцесів, які лежать в основі відтворення соціальної стратифікації та нерівності можливостей, але не помічаються з макроструктурного погляду взаємодії соціальних інституцій. Висувається припущення, яке на ґрунті результатів емпіричних досліджень поступово перетворюється на переконання щодо першочергової важливості моделей поведінкових навичок і когнітивних умінь індивіда, сформованих протягом дошкільних, а не шкільних років як детермінант освітніх і класово-статусних досягнень у дорослому віці.

Водночас результати проведених у різних країнах досліджень підтверджують, що інституційно запроваджувані програми раннього розвитку дітей у дошкільних закладах різних типів сприяють вирівнюванню освітніх можливостей дітей різного соціального походження. Чим раніше і довше діти мають можливість перебувати у дошкільних закладах, тим меншим є вплив, зокрема освіти батьків на рівень та успішність подальшого навчання дітей, а раннє дошкільне навчання загалом сприяє збільшенню освітньої мобільності [12; 13; 14].

Варто визнати, що без результатів відповід-

них фахових досліджень в Україні неможливо напевне стверджувати про переваги для раннього розвитку дитини перебування у дошкільних закладах освіти, де з дітьми працюють педагоги-фахівці. За результатами численних досліджень у західних країнах можна припустити, що якісний фаховий супровід сприяє кращому всебічному розвитку дітей, а тим самим і вирівнюванню їхніх подальших освітніх можливостей і зменшенню впливу чинників соціального походження. Навіть не говорячи про диференціацію якості дошкільної освіти для дітей різного соціального походження, маємо вкотре констатувати, що велика частка дітей в українському суспільстві взагалі не має доступу до дошкільної освіти. За останніми статистичними даними, у 2013 році охоплення дітей відповідного віку закладами дошкільної освіти нарешті досягло показника 1985 року і становило загалом 62 % (див. рис. 2) з майже двократною перевагою міських дошкільнят (72 %), порівняно з дітьми, які мешкають у сільській місцевості, де все ще менше половини малюків (42 %) відвідують дошкільні навчальні заклади [15].

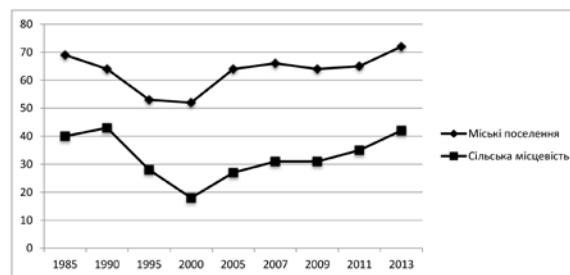

Рис. 2. Частка дітей відповідного віку, які відвідували дошкільні навчальні заклади, %.

Як зауважують автори видання про бідність та нерівні можливості дітей в Україні, «проблема недоступності дитячих дошкільних закладів характерна в основному саме для сільських сімей – 78,3 % таких випадків припадає саме на села. ...Незважаючи на всю дискусійність питання щодо переваг сімейного та колективного виховання, слід зазначити, що рівень охоплення дітей ДНЗ досить об'єктивно відображає їх підготовленість до здобуття шкільної освіти й одержання перших навичок суспільного життя. Діти, які відвідують ДНЗ, як правило, мають можливість більш широкого розвитку творчих здібностей, краще охоплені медичним наглядом, дотримуються режиму відпочинку і харчування, що сприяє їх розвитку, виховує самостійність, дисциплінованість і відповідальність» [16, с. 138-139.]. Ми не знаємо напевне вагу соціально-структурних чинників як визначальних у тому, що діти дошкільного віку (і скільки саме з майже 40 % загалом?) позбавлені можливості відвідувати дошкільні навчальні заклади. Чи це свідомий вибір батьків,

а чи недоступність дошкільного навчання через відсутність таких закладів у населеному пункті, нестача місць, неспроможність оплачувати перебування дитини у такому закладі, соціальне неблагополуччя самої родини, яка зовсім не дбає про дітей тощо? Окремі регіональні ситуації виглядають так, що лише меншість дітей взагалі має доступ до дошкільної освіти. Насамперед це стосується сільської місцевості. У міських поселеннях окремих областей (Волинська, Київська, Львівська, Тернопільська, Чернівецька) чисельність дітей у півтора раза перевищує кількість місць у дошкільних закладах, що навряд чи створює сприятливі умови для процесу повноцінного якісного виховання і навчання дітей. Ми говоримо лише про формальні кількісні показники, хоча не менш важливою є диференціація якості навчання дітей у різних закладах дошкільної освіти, забезпеченість останніх сучасними засобами навчання та розвитку дітей, висококваліфікованим педагогічним персоналом тощо. Маємо всі підстави припускати, що заклади дошкільної освіти в Україні сегреговані й стратифіковані не меншою мірою, аніж загальноосвітні школи.

Висновки. Одним із механізмів створення рівності можливостей здобуття вищої освіти упродовж останніх років можна було б вважати запровадження нових інституційних правил вступу до вищих навчальних закладів шляхом конкурсу за результатами зовнішнього незалежного оцінювання. Проте умовність цього

заходу очевидна, меритократичний принцип запроваджується до молодих людей, які раніше перебували в зовсім нерівних умовах на попередніх етапах дошкільної і шкільної освіти. Тип загальноосвітнього навчального закладу та місце проживання виявляються важливими чинниками диференціації результатів ЗНО, а відповідно й можливостей здобуття вищої освіти та відповідного статусу зайнятості на ринку праці. Очевидно, сучасна українська держава як основний інституційний актор щодо формування соціальної політики, зокрема й освітньої, не ставить перед собою мету і завдання створення умов рівності освітніх можливостей для дітей різного соціального походження і місця проживання. Навпаки, ми є свідками того, як експансія вищої освіти супроводжується поглибленням сегрегації та стратифікації (за доступом і якістю) закладів освіти всіх рівнів, починаючи з дошкільної, що суттєво різниться від притаманних сучасним демократичним країнам тенденцій, коли рівність освітніх можливостей, мінімізація залежності доступності освіти від соціального походження індивідів розглядається не лише як опосередковувачий механізм соціального відтворення й соціальної мобільності, а тісно пов'язана з ідеєю соціальної справедливості й соціальної рівності, вважається не самоціллю, а невід'ємною складовою та важливим чинником забезпечення соціальної інтеграції, стабільності й сталого розвитку суспільства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Оксамитна С. Соціальна диференціація освітніх можливостей за результатами міжнародного проекту PISA: досвід для України [Текст] / С. Оксамитна, А. Васильченко // Наукові записки НаУКМА. – 2009. – Т. 96: Соціологічні науки. – С. 13–21.
2. Лікарчук І. Час кричати SOS! [Електронний ресурс] / І. Лікарчук // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 28. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/chas-krichati-sos-.html>. — Назва з екрана.
3. Григор'єва О.В. Проблеми та перспективи профілізації старшої школи в загальноосвітніх закладах Чернівецької області [Електронний ресурс] / О.В. Григор'єва. – Режим доступу: http://ippobuk.cv.ua/images/grigorova_statia.doc. — Назва з екрана.
4. Прохорова А. А. Впровадження зовнішнього незалежного оцінювання в контексті освітньої нерівності в Україні [Текст] / А. А. Прохорова // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. – 2013. – Випуск 7. – С. 270–284.
5. Дослідження якості системи вступу до ВНЗ України на основі зовнішнього незалежного оцінювання випускників загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс] . – К., 2010. – Режим доступу: http://vintest.org.ua/Data/im_vidrozdennya.pdf. — Назва з екрана.
6. Оксамитна С. Міжгенераційна класова і освітня мобільність [Текст] / Світлана Оксамитна. – К. : НаУКМА, Аграр Медіа Груп, 2011. – 287 с.
7. Оксамитна С.М. Експансія вищої освіти та нерівність освітніх можливостей [Текст] / Оксамитна С.М. // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2014. – № 4. – С. 6–13.
8. Хобзей П. Рівний доступ дітей до початкової освіти [Текст] / Павло Хобзей // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К. : «К.І.С.», 2003.
9. Про результати участі школярів України у міжнародному порівняльному дослідженні TIMSS-2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/images/newstmp/2009_1/03_03/doc.doc. — Назва з екрана.
10. Esping-Andersen G. Untying the Gordian Knot of Social Inheritance [Text] / Gosta Esping-Andersen // Research in Social Stratification and Mobility. – 2004. – Vol. 21. – P. 115–138.
11. Feinstein, L. Inequality in the early cognitive development of British children in the 1970 cohort [Text] / Leon Feinstein // Economica. – 2003. – Vol. 70. – No. 277. – P. 73–97.
12. Bauer P. Age at School Entry and Intergenerational Educational Mobility [Electronic resource] / Philipp C. Bauer, Regina T. Riphahn // Institute for the Study of Labor, Discussion Paper No. 4466. – 2009. – Regime to access: <http://ftp.iza.org/dp3977.pdf>.

13. Bauer P. Kindergarten Enrollment and the Intergenerational Transmission of Education [Electronic resource] / Philipp C. Bauer, Regina T. Riphahn // Institute for the Study of Labor, Discussion Paper No. 4466. – 2009. – Regime to access: <http://ftp.iza.org/dp4466.pdf>.
14. Норс М. Положительный эффект корректирующих мер в раннем детском возрасте в разных странах мира: недостаточные инвестиции в самых маленьких детей [Текст] / М.Норс, С.Барнетт // Вопросы образования. – 2012. – № 1. – С. 200–228.
15. Дошкільна освіта України у 2013 році. Статистичний бюлетень [Текст] / Державна служба статистики України, 2014. – 89 с.
16. Бідність та нерівні можливості дітей в Україні [Текст] / [Л. М. Черенько, С. В. Полякова, А. Г. Реут та ін.]; за ред. Е. М. Лібанової. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2009. 288 с.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2015

REFERENCES:

1. Oksamytna S., Vasylchenko A. Sotsial'na dyferentsiatsiya osvityvnykh mozhlyvostey za rezul'tatamy mizhnarodnoho proektu PISA: dosvid dlya Ukrainy (Social differentiation of educational opportunities on the International Project PISA: experience for Ukraine) *Naukovi zapysky NaUKMA*. 2009, vol. 96, pp. 13–21.
2. Likarchuk I. Chas krychaty SOS! (Time shouting SOS). *Dzerkalo tyzhnya*. Ukrayina, 2014, no. 28, 15 serpnia. – Regime to access: <http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/chas-krichati-sos-.html>.
3. Hryhor'yeva O.V. Problemy ta perspektyvy profilizatsiyi starshoyi shkoly v zahal'noosvitnykh zakladakh chernivets'koyi oblasti (Problems and prospects of forming high school in the schools of Chernivtsi region). – Regime to access: http://ippobuk.cv.ua/images/григорва_стаття.doc.
4. Prokhorova A.A. Vprovadzhennya zovnishn'oho nezalezhnogo otsynuvannya v konteksti osvityvnykh nerivnosti v Ukraini (The introduction of external evaluation in the context of educational inequality in Ukraine). *Visnyk L'viv's'koho universytetu. Seriya sotsiologichna*, 2013, no. 7, pp. 270–284.
5. Doslidzhennya yakosti systemy vstupu do VNZ Ukrainy na osnovi zovnishn'oho nezalezhnogo otsynuvannya vypusknykh zahal'noosvitnykh navchal'nykh zakladiv (Research on quality of University admissions system in Ukraine on the basis of independent external evaluation), 2010. – Regime to access: http://vintest.org.ua/Data/im_vidrodzennya.pdf.
6. Oksamytna S. Mizhgeneratsiyna klasova i osvityvna mobil'nist' (Intergenerational class and educational mobility). Kyiv, 2011. 287 p.
7. Oksamytna S. Ekspansiya vyshchoyi osvity ta nerivnist' osvityvnykh mozhlyvostey (The expansion of higher education and inequality of educational opportunities). *Aktual'ni problemy sotsiologiyi, psykholohiyi, pedahohiky*. 2014, no. 4, pp. 6–13.
8. Khobzey P. Rivnyy dostup ditey do pochatkovoyi osvity (Equal access to primary education). *Reform Strategy for Education in Ukraine: Educational Policy Recommendations*. Kyiv, 2003.
9. Pro rezul'taty uchasti shkol'nykh Ukrainy u mizhnarodnomu porivnyal'nomu doslidzhenni TIMSS-2007 (On the results of students in Ukraine international comparative study TIMSS-2007). – Regime to access: http://www.mon.gov.ua/images/newstmp/2009_1/03_03/doc.doc.
10. Esping-Andersen G. Untying the Gordian Knot of Social Inheritance [Text] / Gosta Esping-Andersen // Research in Social Stratification and Mobility. – 2004. – Vol. 21. – P. 115–138.
11. Feinstein, L. Inequality in the early cognitive development of British children in the 1970 cohort [Text] / Leon Feinstein // *Economica*. – 2003. – Vol. 70. – No. 277. – P. 73–97.
12. Bauer P. Age at School Entry and Intergenerational Educational Mobility [Electronic resource] / Philipp C. Bauer, Regina T. Riphahn // Institute for the Study of Labor, Discussion Paper No. 4466. – 2009. – Regime to access: <http://ftp.iza.org/dp3977.pdf>.
13. Bauer P. Kindergarten Enrollment and the Intergenerational Transmission of Education [Electronic resource] / Philipp C. Bauer, Regina T. Riphahn // Institute for the Study of Labor, Discussion Paper No. 4466. – 2009. – Regime to access: <http://ftp.iza.org/dp4466.pdf>.
14. Norens M., Barnett S. Polozhitel'nyy effekt korrektyruyushchikh mer v rannem detskom vozraste v raznykh stranakh mira: nedostatochnye investitsiy v samykh malen'kikh detey (The positive effect of corrective measures in early childhood in different countries around the world: lack of investment in very young children). *Voprosy obrazovaniya*, 2012, no 1, pp. 200–228.
15. Doshkil'na osvita Ukrainy u 2013 rotsi. Statystychnyy byuleten' (Preschool education Ukraine in 2013. Statistical Bulletin). *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*, 2014. 89 p.
16. Bidnist' ta nerivni mozhlyvosti ditey v Ukraini (Poverty and unequal opportunities for children in Ukraine). Kyiv, 2009. 288 p.

Оксамитна Світлана Миколаївна – доктор соціологічних наук, доцент
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Адреса: 04655, м.Київ, вул. Г.Сковороди, 2,
E-mail: oksamyt@ukma.kiev.ua

Oksamytna Svitlana Mykolayivna – doctor of social sciences, associate professor
National university of «Kyiv-Mohyla academy»
Address: 2, Gh.Skovorody Str., Kyiv, 04655
E-mail: oksamyt@ukma.kiev.ua